

УДК 811.111

Бублик Т.Є.
(Львів, Україна)

МЕДИТАТИВНА ПРИТЧА ЯК ВИДОВА КАТЕГОРІЯ

Стаття присвячена дослідженню особливостей медитативної притчі Е. де Мелло як видової категорії. Проаналізовано специфіку поєднання традиційних притчових ознак, християнської тематики та елементів східно-релігійних вірувань.

Ключові слова: медитативна притча, притчова ознака, християнська тематика, дзен-буддизм, даосизм, суфізм.

Статья посвящена исследованию особенностей медитативной притчи Е. де Мелло как видовой категории. Проанализирована специфика соединения традиционных притчевых примет, христианской тематики и элементов восточно-религиозных верований.

Ключевые слова: медитативная притча, притчевая примета, христианская тематика, дзен-буддизм, даосизм, суфизм.

The article deals with some differential characteristics of meditative stories by A. de Mello as a specific category. The peculiarities of combination of traditional parable features, Christian thematics and oriental religious elements are analyzed.

Key words: meditative story, parable feature, Christian thematics, Zen Buddhism, Taoism, Sufism.

Інтерес до притчі та її модифікацій не вщухає уже протягом століть. Невеликі історії, що зберігають мудрість, передаються з покоління в покоління. У простій і зрозумілій формі притчі пропонують людині задуматися про дійсний сенс життя. Будучи жанром, історія розвитку якого нараховує століття, якщо не тисячоліття, існує чимало досліджень, присвячених вивченню природи притчі як жанру в цілому [1; 2; 3; 4], особливостей становлення притчі як жанру в різних літературах [5; 6; 7], у творчості різних авторів [8; 9; 10], висвітлювалось поняття притчовості літератури ХХ століття [11] тощо. Проте, як бачимо, дослідження притчі у різноманітних її проявах відбувається переважно в літературознавчому руслі, тоді як мовознавчий аспект представлений досить скупо. Так праці вітчизняних мовознавців аналізують структурно-семантичні та ідейно-змістові особливості притчі на матеріалі американської літератури [12; 13], лінгво-стилістичні та композиційні особливості німецькомовної притчі [14].

Традиційна притча – це малий дидактико-алегоричний літературний жанр, що містить моральне або релігійне повчання (“премудрість”). Подібна на байку; в своїх модифікаціях – універсальне явище у світовому фольклорі і літературі [15: 1062]. Сучасна

притча мало чим нагадує повчання чи настанову, проте порушує певну морально-філософську проблематику, що потребує відповідного рішення. “Притча двадцятого століття перестала бути повчанням, вона більше нагадує загальні філософські роздуми, в яких читач бере участь на правах співавтора” [16: 214]. Оскільки притча властива різним культурам та літературам, то припускаємо, що медитативна притча поєднує елементи традиційної притчі, морально-філософські роздуми про суть життя та діяльність людини, християнські мотиви та відображає певні аспекти буддистських, даоських та ісламських східно-релігійних вірувань. Тому медитативна притча постає як результат міжкультурної дифузії, зберігаючи в основі всі особливості, що відповідають визначенню та властивостям притчі.

Метою дослідження вважаємо визначення видових особливостей медитативної притчі, що дають можливість говорити про її приналежність до цього типу жанру. Відповідно предмет дослідження – специфіка поєднання притчевих особливостей, авторського бачення світу з християнськими та східно-релігійними уявленнями. Об’єктом дослідження слугують тексти медитативних притч за авторством Е. де Мелло, об’єднані у збірки “*Awareness*”, “*The Way to Love*” та “*The Song of the Bird*”.

Незважаючи на різносторонність у дослідженні притчі як видової категорії, всі дослідники одностайно сходяться на думці, що творам, які підходять під визначення притчі, властиві певні домінуючі ознаки цього жанру. В основі притчевої оповіді лежить порівняння, наповнене особливим символічним значенням. Основна думка подається шляхом іносказання – означення явища чи предмета подається через називання іншого на основі їх подібності. Тобто реальний образ чи картина розкриваються не в прямій, а в образно-алегоричній площині, а в уяві слухача ці дві площини зіставляються [17: 474]. Розкриваючи ілюзорність нашого життя, а саме те, що *most people ... are asleep. They're born asleep, they live asleep, they marry in their sleep, they breed children in their sleep, they die in their sleep without ever waking up* [18: 5] автор подає приклад, де батько будить сина до школи, останній не хоче туди йти, тому що це – нудно, діти дратують його і він ненавидить школу, а батько натомість теж наводить три вагомі аргументи: йому потрібно йти, оскільки – це є його обов’язок, по-друге – йому 45 років і по-третє – він директор...

В притчах відсутня описовість. Персонажі притчі, як правило, позбавлені зовнішніх прикмет. Хоча в основі образів можуть бути, крім людей, і різноманітні речі, елементи природи, явища навколишнього світу, але завжди мається на увазі людина, її моральний вибір [17: 474]. На підтвердження цього знаходимо приклад, де орел жив разом з курчатками і навіть не підозрював, що потрібно було розправити крила і піднятися в небо, а коли побачив орла, то з благоговінням дивився на птаха. “*Who’s that?*” he asked. *That’s the eagle, the king of the birds,*” said his neighbor. “*He belongs to the sky. We belong to the earth – we’re chicken.*” So the eagle lived and died a chicken, for that’s what he thought he was [18: 3].

Біблійне іносказання, притчевий підтекст, наявність алюзій, розвинена асоціативність, моралізаторство й певний дидактизм, біблійний епіграф із метою створення асоціативних опозицій, наявність хронотопу як одвічного шляху та ін. збагачують сучасну притчову традицію [19: 181]. Вважається, що притча належить до параболічних жанрів або ж при побудові притчі використовується принцип параболи: після розповіді про певні події автор ніби віддаляється від дійсності і осмислює її в глобальному масштабі, надає конкретним для даного твору фактам загальнолюдського значення, а потім повертається

до початку, щоправда, на вищому, узагальненому рівні [20: 12]. Елемент параболічної будови, на нашу думку, проявляється у зв'язку із заголовком, епіграфом та алюзією на цю цитату (епіграф) в кінці твору. Так книга “*The Way to Love*” складається із 31 оповідання, кожне з яких має свій заголовок, що органічно випливає з епіграфів, які є, в свою чергу, цитатами із Святого Письма, якими автор починає кожне оповідання. В оповіданні із заголовком *What Must I Do?*, обумовленим епіграфом “*Teacher, what good deed must I do, to have eternal life?*” – Matthew 19:16 [21: 55], автор розкриває поняття щастя, незатьмареного умовностями та емоційною залежністю, щастя, на яке не потрібно чекати, бо воно є природнім станом людини, проте ми не хочемо цього зрозуміти. Єдине, що потрібно для досягнення цього стану, це – усвідомлення хибності наших думок та переконань. В кінці цього оповідання зустрічаємо алюзію на епіграф. *And you will have found in your heart the answer to the question, “Master, what is it that I must do to get eternal life?”* [21: 59]. Заголовок оповідання *The Eye of a Needle* обумовлене епіграфом *It is easier for a camel to go through the eye of a needle than for a rich man to enter the kingdom of God.* – Mark 10:25 [21: 28]. Автор розмірковує про залежність людини від ілюзійних уявлень та переконань та всеможливими методами підводить читача до усвідомлення своїх помилкових суджень. Кінець оповідання завершується алюзією на епіграф. *Attachments can only thrive in the darkness of illusion. The rich man cannot enter the kingdom of joy not because he wants to be bad but because he chooses to be blind* [21: 31]. Крім того, в текстах медитативних притч знаходимо додаткові алюзії на цитати з Біблії та прослідковуємо мотиви навіяні цією Книгою: *pass through the eye of a needle, the birds of the air and the flowers of the field, their left hand has no consciousness of what their right hand does, hate father, mother, even your own life and to take leave of all your possessions.* Тобто, біблійне сюжетно-тематичне підґрунтя та християнсько-філософське осмислення життя лежить в основі медитативних притч Ентоні де Мелло.

Якщо композиційно традиційна притча складається з двох частин, а саме – алегоричної оповіді та розкриття її смислу, то в медитативній притчі ці частини часто розділені численними риторичними питаннями, повторами, додатковими розповідями, що якнайповніше розкривають суть твору і інтенцію автора. З метою уникнення повторення, аналіз художньо-стильових засобів (лексико-стилістичних зокрема) упускаємо, оскільки цей аспект частково висвітлювався у роботі “Лексико-стилістичні особливості медитативної притчі” [22].

В результаті аналізу великого об'єму текстів різних культур, встановлено, що притчі властиві етноспецифічні характеристики [23]. Філософія східних релігійних течій досить складна і багатоаспектна, тому вважаємо за доцільне посилатись у своєму дослідженні на ті постулати, відгук яких знаходимо в текстах медитативних притч, щоб показати синтез релігійно-культурних підходів в межах цих творів.

Лейтмотивом дзен-буддизму є ідея осягнення просвітлення. Просвітлення – це не стан. Це здатність відчутти те, до чого народжена душа [23]. *They say Buddha practiced every form of asceticism ... to attain enlightenment. All in vain. One day he sat under a bodhi tree and enlightenment occurred* [24: 19]. *When the Zen master attained enlightenment he wrote the following lines to celebrate it: “Oh wondrous marvel: I chop wood! I draw water from the well!” After enlightenment nothing really changes. ... The one thing is that you see things with a different eye* [24: 16].

Це відчуття дуже індивідуальне і не піддається ніяким формулюванням. Слова одразу ж спотворюють ті почуття, які ми намагаємося словами висловити або передати іншій людині. *When you do wake up, they make sense. So does reality. But you'll never be able to put it into words* [18: 87]. ... *Reality is whole (виділення наше), but words and concepts fragment Reality* [18: 123].

Крім того, шлях до бачення власної природи – для кожного свій, оскільки кожен перебуває у своїх власних умовах, зі своїм багажем досвіду і уявлень. Саме тому вчитися можна тільки у природи, а не у книг або вчителів. Вчителі та книги – лише можливість порівняти свій досвід з досвідом інших людей, але за жодних обставин вони не можуть бути вищим авторитетом [23]. *The words of the master are not to be understood. They are to be listened to as one listens to the wind in the trees and the sound of the river and the song of the bird. They will awaken something within the heart that is beyond all knowledge* [24: 4].

Важливим є відчуття єдності людини і природи, як того, що живе за одними і тими ж законами. Природа ж тут – поняття набагато більш глибоке, ніж квіти, каміння та дерева. Це сильніше сили, що народжують буття і пронизують буття. ... *how much are you in touch with Nature, with trees and earth and grass and sky and wind and rain and sun and flowers and birds and animals. How much are you exposed to Nature? How much do you commune with her, observe her, contemplate her in wonder, identify with her? ... When you are too long separated from Nature, your spirit withers and dies because it has been wrenched from its roots* [21: 79].

У кожної людини є здібності, дані йому природою при народженні. Це зовсім не обов'язково здатності до якоїсь професії або вміння що-небудь робити в звичайному сенсі. Це може бути здатність відчувати, розуміти і сприймати, яку, без розуміння своєї природи, людина не хоче проявляти, проживаючи чуже для себе життя [23]. *Contemplate the crowds of people who are striving might and main to become, not what Nature intended them to be – musicians, cooks, mechanics, ... – but somebody: to become successful, powerful ...* [21: 100]. *Adults who have preserved their innocence also surrender like the child to the impulse of Nature or Destiny without a thought to become somebody or to impress others; but, unlike the child, they rely, not on instinct, but on ceaseless awareness of everything in them and around them; that awareness shield them from evil and brings about the growth that was intended for them by Nature, not designed by their ambitious egos* [21: 101].

Даоський мудрець шукає спокою і самотості, проте він вміщує в собі весь світ і здається дивним тим, хто відвертається від житейської безпосередності в самих себе. Філософія даосів – це запрошення до подорожі за межами себе і все ж таки до себе, найбільш захоплюючої і одночасно найбільш природньої подорожі в житті людини [23]. *It is only in this aloneness, this utter solitude, that dependence and desire will die, and the capacity to love is born* [21: 140]. *But to come to this land of love you have to pass through the pains of death. For to love persons is to have died to the need for persons and to be utterly alone. How would you ever get there? By ceaseless awareness ... It will help you if you return to Nature ... At first it will seem unbearable, but that is because you are unaccustomed to aloneness. But if you manage to stay there for a while the desert will suddenly blossom into Love* [21: 142]. Медитація складає одну з невід'ємних частин східно-релігійних вірувань, тому автор щоразу закликає усамітнитись і в спогляданні та самоаналізі досягнути істини.

В даоському уявленні Всесвіт – це одне ціле і людина не може бути ізольована в ньому. Кожне створіння і кожна річ є частиною безкінечного потоку, який тече безупинно,

і в якому урівноважуються протилежні сили [23]. Реалізація цієї тези відбувається на рівні концептуальної метафори *EVERYTHING IS WATER*, існування якої підтверджують наступні приклади: *They try to build a steady nesting place in the ever-moving stream of life* [21: 31]. *For life is on the move and you are stuck, life flows and you have become stagnant ...* [21: 175]. *You will be flooded by the light of awareness, you will become transparent and transformed* [21: 84]. *One must brave the stormy seas of attachments if one has to arrive at the land of love* [21: 151]. *How can you expect an attached person to enter that ocean of happiness called the kingdom of God?* [21: 29].

В текстах медитативних притч знаходимо такі власні назви як *Uwais the Sufi*, *Nasruddin*, *Mullah Nasruddin*. Короткі історії-притчі про Муллу Насредіна належать до особливої школи суфізму. Суфізм – ісламська релігійна течія, одним з основних постулатів якої є пошук шляху до Істини. Провідна зірка – Любов. Значення Любові в суфійському світосприйнятті настільки велике, що великий шейх ібн-Арабі і його послідовники називали суфійське світосприйняття “релігією любові” [25]. Одна з книг Е. де Мелло так і називається “*The Way to Love*”, де автор закликає вирватись з полону ілюзій, великої перешкоди на шляху до любові. Автор наділює любов певними якостями: *That is the first quality of love: its indiscriminate character* [21: 106], ... *a second quality of love – its gratuitousness* [21: 107], *The third qualities of love is its unself-consciousness* [21: 108], порівнює її з *freedom, sensitivity, consciousness, God's kingdom, our natural state*, тощо. *Love is sensitivity, love is consciousness* [18: 140]. *God's kingdom is love* [21: 111]. *We have a natural urge to be free, a natural urge to love, but not be loved* [18: 112]. *What you need is to love. That's it; that's your nature* [18: 81].

Аналіз особливостей поєднання традиційних притчевих канонів, християнської тематики та елементів буддистських, даоських, суфійських релігійних вірувань не може бути обмежений рамками цієї статті, тому окресленні нами певні спостереження над видовими характеристиками медитативних притч за авторством Ентоні де Мелло потребують подальших прочитань і досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилова Т.В. Архетипические корни притчи / Т.В. Данилова. // Рациональность и семиотика дискурса. – Ред. Б.А. Парахонский. – К.: Наукова думка, 1994. – С.59-73.
2. Мухелишвили Н.Л., Шрейдер Ю.А. Притча как средство инициации живого знания / Н.Л. Мухелишвили, Ю.А. Шрейдер // Философские науки. – 1989. – № 9. – С.101-104.
3. Товстенко О.О. Специфика притчи как жанра художественного творчества (Притча как архетипическая форма литературы) / Товстенко Оксана // Вестник Киевского университета. Романо-германская филология. – Вып. 23. – 1989. – С.121-124.
4. Собуцкий М.А. Средневековые притчеобразные нарративы: общечеловеческое знание о структурах возможных событий / М.А. Собуцкий // Рациональность и семиотика дискурса. – Ред. Б.А. Парахонский. – К.: Наукова думка, 1994. – С.73-89.
5. Демченко С.А. Притча у давній українській літературі: еволюція жанру: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10. 01. 06 / С. А. Демченко. – Київ, 2004. – 21 с.
6. Климяк Ю.И. Идеино-эстетическая функция притчи в украинской поэзии XIX начала XX в. : автореф. дис. ... канд.фил. наук / Ю.И. Климяк. – Одесса, 1989. – 18с.

7. Краснов А.Г. Притча в русской и западноевропейской литературе XX века (Соотношение сакрального и профанного) : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.01, 10.01.03 / А.Г. Краснов. – Самара, 2005. – 219 с.

8. Мельникова С.В. Притча как форма выражения философского содержания в творчестве Л.Н. Толстого, Ф.М. Достоевского, А.П. Чехова : дис. ... канд. филол. наук: 10.01.01 / С.В. Мельникова. – Москва, 2002. – 164 с.

9. Полякова Г.О. Притча та притчевість в історичній прозі Валерія Шевчука : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Полякова Ганна Олександрівна ; Херсонський держ. ун-т. – Херсон, 2005. – 22 с.

10. Тупахіна О.В. Поетика постмодерністської притчі у творчості Джуліана Барнса : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.01.04 / Тупахіна Олена Володимирівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 20 с.

11. Колодій О.І. Притча і притчевість в українській прозі 70-80х років ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук / О. І.Колодій. – Київ, 2000. – 16 с.

12. Щербина С.Д. Притча в американской литературе XIX-XX вв. (Идейно-содержательные особенности, структура) : автореф. дис. ... канд. филол.наук / С.Д. Щербина. – Киев, 1988. – 17с.

13. Ильина М.Е. Структурно-семантические и композиционные особенности текста притчи (на материале американской л-ры XVII-XXвв.): дис. ... канд. филол. наук / М.Е. Ильина. – Львов, 1984. – 190 с.

14. Пихтовникова Л.С. Тексты и методы: лингвостилистическая характеристика и интерпретация немецкой притчи как типа текста и как жанра / Л.С. Пихтовникова // 36.наук. статей “Семантика слова, речення та тексту”. – Вип.6. – Київ: КДПУ, 2002. – С. 259-265.

15. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. – 4-е изд. – М.: Сов. Энциклопедия, 1988. – 1600 с.

16. Княжицкий А. И. Притчи: Учеб.кн.: VII-XI кл. [Текст] / А. И. Княжицкий. – М. : МИРОС, 1994. – 216с.

17. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість. Навчальний посібник / М.Б. Лановик, З.Б. Лановик. – К.: Знання-Прес, 2006. – 591 с.

18. De Mello, Anthony. Awareness / Anthony de Mello. – New York: Doubleday, 1992. – 185p.

19. Бондаренко Г.Ф. Притча як видова категорія / Г.Ф. Бондаренко // Вісник Житомирського державного університету. – 2005. – №22. – С. 180-182.

20. Веремчук Ю.В. П'єса-притча. Генеза. Поетика.: автореф. дис. ... канд. філол. наук / Ю.В. Веремчук. – К., 2005. – 19 с.

21. De Mello, Anthony. The way to love: the last meditations of Anthony de Mello / Anthony de Mello. – New York: Doubleday, 1995. – 196p.

22. Бублик Т.Є. Лексико-стилістичні особливості медитативної притчі / Тетяна Бублик // Мова і культура. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 12. – Т. VII (132). – С. 12-18.

23. Дзен. Даосизм. Суфізм [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/>

24. De Mello, Anthony. The Song of the Bird / Anthony de Mello. – New York: Doubleday, 1984. – 174 p.

25. Притчи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pritchi.ru/>